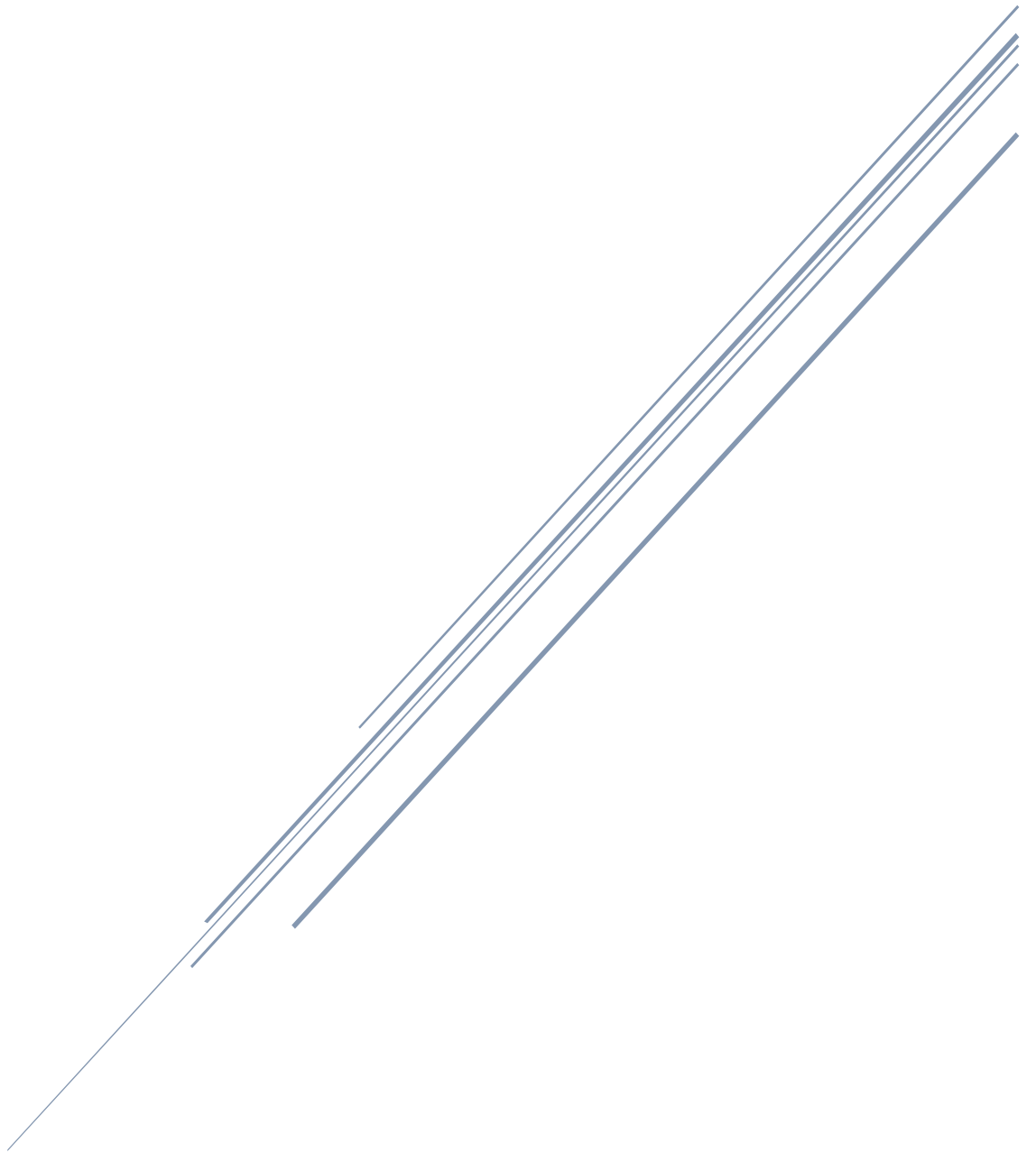

*ER EKSKURSJONER EN GOD
FAGDIDAKTISK METODE Å BRUKE
I KRLE-UNDERVISNINGEN?*

FOU-oppgave

Innholdsfortegnelse

Innledning	2
Teori	2
Metode og metodevalg	6
<i>Metode 1: Innsamling av materiale</i>	6
<i>Metode 2: Analyse av materiale</i>	6
Analyse	7
<i>Drøfting</i>	8
Fordelene ved ekskursioner	8
«[...] helt uavhengig av hvilken klasse jeg har»	8
«Du møter religionen på en annen måte enn det læreboka eller PowerPoint gjør»	10
<i>Praktisk tilnærming som et supplement til øvre teoretisk innlæring</i>	11
«Det er også fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv»	12
«Det å se en munk kan gi mer enn å lese om en munk».....	12
«Det å besøke det hellige bygget kan være interessant».....	13
<i>Erfaring fra ulike kulturer</i>	14
<i>Fordeler ved ekskursion – sammenfattende konklusjon</i>	14
Utfordringer ved ekskursioner	14
<i>Huske å innhente samtykke</i>	14
«Kan være ubehagelig og forsterke negative holdninger»	15
«Det kan virke forkynnende»	16
<i>Kommer veldig an på læreren</i>	16
<i>Utfordringer ved ekskursion – sammenfattende konklusjon</i>	17
Sammenligning av intervju	17
Konklusjon	18
Referanseliste	20
Vedlegg	22
<i>Intervjuguide</i>	22
<i>Intervju: Informant 1</i>	22
<i>Intervju: Informant 2</i>	24
<i>Koding: Informant 1</i>	26
<i>Koding: Informant 2</i>	27

Innledning

I denne oppgaven skal jeg undersøke om ekskursjoner kan være en komplementerende og hensiktsmessig aktivitet for læreren å ta i bruk i undervisningen. Problemstillingen lyder som følgende: Er ekskursjoner en god fagdidaktisk metode å bruke i KRLE-undervisningen?

Grunnen til den valgte problemstillingen er fordi jeg ønsker å undersøke dette, slik at jeg selv kan benytte meg av funnene som ferdigutdannet lærer. Metoden ekskursjoner er et omfattende emne å analysere, noe som har resultert i noen avgrensninger ved oppgaven. Ekskursjoner kan omhandle alt fra besøk til ulike tros- og livssynssamfunn, til kun historiske formål. Jeg kommer derimot til å vektlegge besøk til tros- og livssynssamfunn. Jeg vil videre undersøke styrker og svakheter ved å ta i bruk ekskursjoner som undervisningsmetode, og hvor åpne lærere er for å ta i bruk dette redskapet. For å kunne besvare problemstillingen har jeg benyttet den kvalitative datainnsamlingsmetoden intervju. Informantene som har deltatt i undersøkelsen er lærere, og konklusjonen jeg får kommer derfor fra et lærerperspektiv. Denne forskningen er aktuell siden ekskursjoner er et tema som stadig kommer opp til diskusjon.

Teori

I denne delen av oppgaven skal jeg hovedsakelig presentere den teorien som har hatt størst betydning for min oppgave, men jeg kommer også til å gå inn på annen relevant teori. Her blir det gjort rede for begrep og tanker fra andre forskere og forfattere, knyttet til religions- og livssynsfaget. Det har blitt foretatt noen teorivalg. Først og fremst så har jeg hentet en del teori fra ulike kapitler i både Sødal (Red.) og Fuglseth (Red.). Disse bøkene tar utgangspunkt i en eldre læreplan og en eldre religions- og livssynsundervisning enn den vi har i dag. Dette har jeg tatt i betraktning ved innhenting av relevant stoff og forskning. Jeg har i denne sammenhengen valgt å ikke ta med det som kun er koblet opp mot den eldre versjonen av faget, RLE. Jeg har derimot hentet en del teori som omhandler faget KRL og fritaksretten, siden dette var et viktig vendepunkt for faget.

Jeg ønsker, som tidligere nevnt, å utforske fordeler og ulemper ved å ta i bruk ekskursjoner i KRLE-faget. Dette skal jeg, som tidligere nevnt, gjøre gjennom å intervju en lærerstudent og en lærer. I den gjeldende læreplanen, LK20, er et av kjerneelementene i faget «Utforsking av religioner og livssyn med ulike metoder» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Under dette kjerneelementet står det at elevene skal benytte seg av ulike metoder for å få en forståelse for

religioner og livssyn, og kunne håndtere det mangfoldet vi har her i verden – og ikke minst i Norge. Dette poengterer Hodne (2009) i sitt kapittel i *Religions- og livssynsdidaktikk*, der han sier at faget er «[...] et av samfunnets viktigste redskap for å gjøre fremtidige generasjoner i stand til å håndtere utfordringene fra det flerkulturelle samfunnet» (s. 77). Spørsmålet er da om man får til å skape en forståelse for disse utfordringene, hos elevene, kun fra klasserommet. Innenfor forskning om det flerkulturelle klasserommet, fins det ulike flerkulturelle utdanningsteorier. Her er May og Sleeter sentrale personer. De presenterer et begrep som heter liberalt multikulturelt paradigme. Innenfor dette paradigmet «[...] forstås likeverdig utdanning [som] å være betinget av at individer anerkjennes som likeverdige» (Bjordal, 2017, s. 233).

Utfordringene fra det flerkulturelle samfunnet omhandler blant annet den rituelle dimensjonen i religioner, der man i Norge for eksempel ikke er like vant til utøvelse av en religion i arbeidsdagen. Dette kan blant annet være bønnetider (Sødal, 2009, s. 14). En religion kan virke fjern for både voksne og barn, noe man koble opp mot begrepet eksotisme. Religionsdidaktikeren Levi Geir Eidhamar definerer eksotisme med at det fins, innenfor ulike trostradisjoner, «[...] fenomener som elevene gjerne oppfatter som eksotiske» (2009, s. 109). Dette kan være fenomener som klesdrakter fra muslimske land, eller rett og slett bønnen midt i arbeidsdagen (Eidhamar, 2009, s. 110).

Det finnes to veier inn i faget for en religions- og livssynslærer. Den første veien handler kort sagt om at man har en distanse til religionen eller livssynet, og at det blir formidlet saklig og objektivt. Dette kaller religionsdidaktikeren Bengt-Ove Andreassen for et utenfraperspektiv (2016, s. 128). Den andre veien inn er et innenfraperspektiv, og handler om at en gjør det motsatte – nettopp at religionen eller livssynet kommer gjennom en troende sine øyne (Andreassen, 2016, s. 128). Innenfor begge veiene, innenfra- og utenfra-perspektiv, kan du videre gå i to retninger hver. Her kan du innta et faglig innenfra- eller utenfra-, eller et personlig innenfra- eller utenfra-perspektiv. Andreassen poengterer at det er vanskelig å kun innta en av disse fire posisjonene i faget, og at det er nærmest umulig å oppnå det nøytralitetsidealet som mange lærere hiver etter (2016, s. 35). Dette fordi at det å være ateist, en ikke-troende, nemlig er en tro i seg selv.

Man kan likevel som lærer prøve å oppnå et standpunkt der man forholder seg åpen og samtidig kritisk til det en underviser om. Det kan derimot bli spørsmål om et personlig

innenfraperspektiv, som en møter på ekskursjoner, kan bli problematisk for enkelte elever. Det Nicolaisen ser på som problematisk, er at en elev kan ha tilhørighet til det religiøse bygget de skal besøke, og kan dermed være nervøs for at medelevene synes noe av religionen hans/hennes er dum (2016, s. 237). Noe annet som kan bli problematisk, som religionsforsker og -didaktiker Camilla Jørgensen påpeker, er hvis en elev oppfatter dette innenfraperspektivet som forkynnende (Jørgensen, 2017, s. 146).

Som tidligere nevnt er det lagt vekt på at undervisningen i faget skal utforske og akseptere mangfold og ulikhet. Derfor er det et krav i opplæringsloven om at undervisningen skal være objektiv, kritisk og pluralistisk (Opplæringslova, 1998, §2-4). Det er som sagt nærmest umulig å oppnå å være helt objektiv til det man underviser om, og religionsdidaktiker Ola Erik Domaas sier at «flere lærere gir direkte eller indirekte uttrykk for sitt livssyn i klasserommet» (2014, s. 145). Det betyr likevel ikke at man ikke skal hive etter denne drømmetenkningen. Det andre undervisningen skal være, ifølge opplæringsloven, er pluralistisk. Da henvises det til et perspektivpluralistisk syn, som dreier seg om at læreren er åpen for at «[...] det finnes ulike svar på de store spørsmålene som blant annet religioner og livssyn stiller» (Domaas, 2014, s. 142). Hvis læreren velger dette perspektivet, stiller en seg automatisk i en utenfraposisjon. Det tredje er at undervisningen skal være kritisk, der man skal «[...] utforske religion som et menneskelig, kulturelt og historisk fenomen» (Andreassen, 2016, s. 35).

Man kan som lærer ivareta det å være varsom, objektiv, kritisk og pluralistisk i klasserommet, men så raskt man beveger seg ut av de trygge fire veggene kan man ikke kontrollere alle situasjoner som oppstår. Ett eksempel på dette er ekskursjoner til ulike trossamfunn, der du ikke kan kontrollere hva talspersonene fra dette trossamfunnet sier eller gjør. En utfordrende tematikk i så måte er den mulige opplevelsen av forkynnelse. Talspersonene snakker fra et personlig innenfra-perspektiv, og er ei objektiv eller kritisk. Det religions- og livssynslæreren da kan stå overfor er et fritaksproblem. Fritaksretten som kom i 2008 gjorde det mulig for elever og foreldre «[...] å gi skriftlig melding om fritak [fra aktiviteter]» (Andreassen, 2014, s. 37). Det er viktig å understreke at man ikke kan søke fritak fra kunnskap, men kun fra aktiviteter som oppleves støtende eller krenkende (Andreassen, 2014, s. 38). Det er derfor viktig å ha i bakhodet at elever og foreldre har mulighet til å søke fritak, og ut fra dette ta forhåndsregler om man velger å benytte seg av ekskursjon som undervisningsmetode. Dette kan være forhåndsregler som å selv besøke trossamfunnet, før man tar med seg klassen dit.

Moen poengterer på en annen side at varsomhet ofte kan forbindes med kjedsomhet i den lærebokstyrte undervisningen, så jamfør dette kan ekskursionsjoner være med på å skape en brytning i KRLE-faget og føre til engasjement (2014, s. 297). Hun kritiserer også det at Andreassen vektlegger varsomhet fremfor engasjement i sin bok *Religionsdidaktikk*, og har ikke en balanse mellom disse to (Moen, 2014, s. 299). Det Moen kritiserer er derfor det at Andreassen ikke nevner det «[...] at undervisninga skal benytte varierte og engasjerende arbeidsmåter [...]», og mener selv at man må trå ut av denne komfortsonen og benytte arbeidsmåter som kan føre til engasjement (Moen, 2014, s. 299).

Hodne understreker det at fritaksordningen ikke kun gjelder for faget KRLE, men også for alle andre fag (2009, s. 90). Det er likevel i religions, livssyns og etikk-faget man har hørt mest snakk om fritaksparagrafen. Det som kan være formålstjenlig for læreren å gjøre, for å unngå fritaksmeldinger fra aktiviteter som ekskursionsjoner, er å ha en god informasjonsflyt med hjemmet. Dette mener Sødal og Eidhamar direkte kan føre til færre fritaksmeldinger, siden foreldre kan forberede barna på at det kan oppstå emner på ekskursionsjoner «[...] som kan komme i konflikt med hjemmets tro [...]» (2009, s. 43). En av grunnene til at foreldre kan være mer åpne for å la barna dra på ekskursionsjoner, er derfor det at læreren viser respekt og åpenhet for barnas og foreldrenes egen tro (Sødal & Eidhamar, 2009, s. 43).

Det er derimot flere gagnlige grunner til et ryddig og godt skole-hjem-samarbeid. Dersom læreren er i god kommunikasjon med hjemmet, kan hun også få en innføring i hvilke elever som bør unngå å dra på ekskursionsjoner. Andreassen påpeker at «forskning har vist at et godt samarbeid mellom skole og hjem er viktig for elevenes læring og utvikling på skolen» (2016, s. 208). Dette er noe som også står nedfelt i både opplæringsloven og læreplaner (Andreassen, 2016, s. 209). Det som er viktig for læreren i faget, hvis en ønsker å ta med elevene på ekskursionsjoner, «[...] er å ha en god faglig begrunnelse for aktivitetene [...]» (Andreassen, 2016, s. 2018). En begrunnelse kan være det at ekskursionsjoner åpner opp for å kunne legge vekt på flere enn ett livssyn (Sødal, 2009, s. 16). Det finnes mye mer enn kun skolereligioner. Med skolereligioner mener man de religionene man finner i lærebøker, som er laget som en paraplygren for alle innenfor én religion (Sødal, 2009, s. 15). Dette poengterer også Eidhamar, da han mener at ekskursionsjoner gir elevene en kunnskap som ikke bøkene kan gi (Jørgensen, 2017, s. 146). Dette skal diskuteres nærmere i drøftingsdelen.

Metode og metodevalg

Metode 1: Innsamling av materiale

Videre i oppgaven blir det presentert hvordan jeg vil undersøke problemstillingen min, altså hvilken metode jeg har valgt. Jeg har bestemt meg for å benytte meg av metoden intervju for materialinnsamlingen, der jeg har intervjuet to personer uten lydopptak. Grunnen til den kvalitative tilnærmingen, er for å kunne gå dypere inn i den innsikten informantene har å komme med, og gi plass i spørsmålene til at informantene kan få utdype sine meninger. Det første metodevalget jeg tok var derfor å intervju kun to personer. Jeg hadde først og fremst tenkt å intervju fire personer, altså to studenter og to ferdigutdannede lærere. Det hadde vært interessant å undersøke problemstillingen i et bredere lærerperspektiv, men det hadde først og fremst blitt for omfattende for min oppgave. Ved å gjøre dette valget så kunne jeg som sagt ta et dypdykk inn i disse to informantene sine perspektiver på problemstillingen. I etterkant av de gjennomførte intervjuene, så jeg at jeg hadde nok materiale – i henhold til oppgaven – for å kunne kode disse videre.

Etter jeg hadde skrevet ned alt fra intervjuet, leste jeg opp notatene til intervjuobjektene og ba de godkjenne notatene. Her kunne de også komme med endringsforslag. Informantene kom derimot ikke med noen endringsforslag, siden de mente det gjenspeilet det de hadde sagt. Her ble en lærer fra KRLE-faget intervjuet, som også har undervist i dette faget i mange år. I tillegg intervjuet jeg en medstudent, som kommer til å undervise i KRLE-faget. Grunnen til dette valget, er fordi det kan bli en interessant vinkling på perspektivet til en nesten nyutdannet lærer – i forhold til bruken av ekskursjoner i undervisningen, og perspektivet til en som har god erfaring med faget.

Metode 2: Analyse av materiale

For at man kan trekke ut momenter, refleksjoner eller perspektiver som er relevante for ens problemstilling, trenger man en metode for analyse av materialet. Etter samtale med veileder, ble det enighet om å ta i bruk Aksel Tjoras stegvis deduktiv-induktive forskningsmetode. Etter at intervjuene har blitt renskrevet ned, sitter vi igjen med det Tjora kaller for behandlede data (2017, s. 196). I analysen av intervjuene skal jeg benytte meg av koding, og da en *induktiv empirinær koding* (Tjora, 2017, s. 197). Det som kjennetegner denne formen for koding, «[...] er at den skal ligge svært tett på empirien og gjerne bruke begreper som allerede

finnes i datamaterialet, såkalte «innfødte begreper» (Tjora, 2017, s. 197). Det betyr med andre ord, at man ikke skal kunne skape kodene før intervjuene, siden intervjuet skal legge grunnlaget for hvilke kodinger man gjør. Jeg kommer derfor til å opprette koder, som kan bestå av alt fra et ord til en setning. For å kunne lage gode koder, så må man stille seg spørsmålet om man kunne laget koden før kodingen. Hvis man ikke kunne dette, er det en god koding (Tjora, 2017, s. 203). Denne formen for koding utføres i begge intervjuene.

Analyse

I det neste skal jeg presentere de analysesvarene jeg har fått fra informantene, i form av koding. På grunn av at jeg har benyttet meg av en induktiv empirinær koding, så kommer kodene til å være basert på utsagnene jeg har fått fra informantene. Først endte jeg opp med en del koder, før jeg plasserte de i tre hovedgrupper som vist under. Jeg skulle hovedsakelig se på fordeler og ulemper/utfordringer ved ekskursjoner, noe kodingen ga rom for. Det ble likevel en kodegruppe til, dette ble begrepsbruk. Dette var koder jeg ikke klarte å plassere under en av de andre kodegruppene, og i henhold til Tjora, så ble derfor kodene laget på bakgrunn av informantenes utsagn. Kodene er plassert under hver informant, for å lettere finne mønstre i kodingen. De fullstendige svarene, og de første kodene, er lagt ved som vedlegg nederst i oppgaven. Svarene fra intervjuene kommer til å bli sett fra et lærerperspektiv, og ikke fra et elevperspektiv. I drøftingsdelen kommer jeg til å knytte svarene fra kodingen opp mot den teorien jeg har presentert tidligere i oppgaven. For å bevare anonymiteten til informantene, har jeg gitt de fiktive navn, som vist under.

	Informant 1: Lærer («Emily»)	Informant 2: Lærerstudent («Karianne»)
Begrepsbruk	<ul style="list-style-type: none"> • Kjerneelementene 	<ul style="list-style-type: none"> • Forkynnende • Levd Religion • Innenfra-perspektiv
Utfordringer ved ekskursjoner	<ul style="list-style-type: none"> • Huske å innhente samtykke • Ta forhåndsregler, vise respekt • Det praktiske rundt ekskursjoner 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan bli forkynnende • Kan være ubehagelig og forsterke negative holdninger • Kan være ekstremt kjedelig og lite givende

Fordelene ved ekskursjoner	<ul style="list-style-type: none"> • Fysisk: skape minner og opplevelser • Variert tilnærming • Praktisk tilnærming som supplement til teoretisk tilnærming • «Det er også fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv» • «[...] helt uavhengig av hvilken klasse jeg har» • «Vi tegnet symboler som jeg fortsatt husker» 	<ul style="list-style-type: none"> • «Det å ha noe mer konkret å knytte alt stoffet til» • «Innblikk i hvordan noen religiøse kan leve» • «Det å se en munk kan gi mer enn å lese om en munk» • «Du møter religionen på en annen måte enn det læreboken eller en PowerPoint gjør» • «[...] en opplevelse i seg selv»
-----------------------------------	---	---

Drøfting

I underkapittelet drøfting skal jeg, som tidligere nevnt, drøfte det jeg har kommet frem til gjennom analysen. Her blir teorien anvendt på mine analyseresultater. Hvert underkapittel er delt inn i de fire kodegruppene, og deretter delt inn i de første kodene som ble laget. Til slutt i drøftingen blir informantene sine påstander nøyere sammenlignet, for å undersøke om det er noen signifikante forskjeller mellom svarene. I drøftingsdelen ble det også foretatt noen avgrensninger, der ikke alle kodene ble drøftet. Dette valget ble gjort på bakgrunn av oppgave-omfanget, der de kodene som ble trukket frem var de mest betydningsfulle for å kunne besvare problemstillingen.

Fordelene ved ekskursjoner

«[...] helt uavhengig av hvilken klasse jeg har»

Det første informant 1 sier, som jeg har kalt for Emily, er at hun ville ha tatt med klassen på ekskursjon uansett. Dette helt uavhengig av hvilken klasse hun har. Dette ønsket jeg et mer utfyllende svar på, siden det var en uvanlig bastant – men derfor interessant – mening. Emily tilføyde da at hun vektlegger den fysiske verdien ekskursjoner har. Det å skape minner og opplevelser mener hun er et supplement til øvre teoretisk innlæring. Det som kan være et supplement til den teorien elevene får gjennom klasseromsundervisningen, er at de kan få en bedre forståelse for konteksten. Når elevene får et bilde av en hindugud med åtte armer, kan dette virke fjernt. Eleven er muligens vant til den lutherske kirke, som har en Gud i vanlig menneskeform. Det kan også være fjernt det at hinduismen ikke er en monoteistisk religion,

og har flere guder enn bare én. Religionsdidaktiker Tove Nicolaisen påpeker denne betydningen av kontekst, «(...) nemlig betydningen av at klasserommet og tempelrommet representerer ulike kontekster, og at erfaringen av [ulike guder] avhenger av konteksten» (2016, s. 238). Elevene kan derfor få bredere kunnskap av religionen gjennom ekskursjoner, slik at de får en større forståelse for hvorfor denne religionen praktiseres.

Det kan diskuteres å få denne kunnskapen om en religion fra klasserommet, men da må man muligens invitere en representant fra en religion. Det er både ulemper og fordeler med dette. Fordelen med det å invitere en representant, eller å dra på ekskursjon, er at man får oppleve en religion gjennom en troende sine øyne (Andreassen, 2016, s. 128). Dette kan virke engasjerende og opplevelsesrikt. Religionsforsker og -didaktiker Kathrine Moen diskuterer balansen mellom engasjement og varsomhet. Her finner hun at kjedsomhet i undervisningen, blir plassert under begrepet varsomhet (2014, s. 297). Den varsomme undervisningsmåten blir også betegnet som den lærerbokstyrte, som også foregår innenfor trygge rammer.

Moen mener at det bør være en større variasjon i undervisningen, og la engasjementet til læreren smitte over på elevene (2014, s. 306). Emily påpeker også i sitt intervju at variasjon er noe hun anser som viktig i undervisningen. Ved å benytte undervisningsmetoden ekskursjoner, så får man en variert tilnærming, som også kan føre til forståelse og bedre kunnskap om det livssynet man besøker. Ekskursjoner er også definitivt en undervisningsmetode som faller innenfor kolonnen engasjerende. Moen understreker at balansekunsten mellom varsomhet og engasjement kan være svært anstrengende, og at planleggingen bak, for eksempel ekskursjoner, kan være tidskrevende (2014, s. 305). Men hvis læreren legger ned nok innsats i planlegging av undervisning, så kan dette føre til bedre forståelse, engasjement – og ikke minst læring – hos elevene.

Når det kommer til ulempene ved å hente inn en med et klart innenfraperspektiv i klasserommet, så er det først og fremst mer risikabelt for læreren i forhold til fritaksretten. Klasserommet skal være en trygg ramme uten forkynnelse, og det skal være noe man som lærer selv klarer å påvirke. Foreldrene stoler på deg som person, og har gitt deg ansvaret for sine barns læring. Så det å ta med en representant utenfra inn i det trygge klasseroms-miljøet, bør nok unngås. Derfor kan ekskursjoner være en mer varsom måte å lære om andre religioner på. Selv om Andreassen kommenterer at et utenfraperspektiv, som læreren mest trolig besitter, er «[...] en saklig og korrekt fremstilling av en religion [...]» (2016, s. 128), er den

ikke nødvendigvis alltid like korrekt. Dette blant annet fordi læreboka ikke inneholder alt fra de ulike religionene.

«Du møter religionen på en annen måte enn det læreboka eller PowerPoint gjør»

Karianne begynner også intervjuet sitt med å svare på første spørsmål. Karianne er en lærerstudent, så hun tar utgangspunkt i klassen hun har i praksis, når hun svarer på spørsmålet om hun ville tatt med klassen på ekskursjon. Hun svarer at hun ville ha gjort det. Jeg ber hun om å utfylle dette svaret. Da sier Karianne videre at det hadde vært en fin mulighet til å lære noe du ellers ikke ville ha lært i et klasserom. Dette fordi man møter religionen på en annen måte enn det læreboka eller en PowerPoint-presentasjon ville gjort. Det hun kan mene med dette er at man kan få et annet perspektiv på en religion, ved å være mer deltakende enn passiv. Dette kan kobles opp mot tilpasset opplæring, der man bør tilpasse undervisningen til den elevgruppen man har. Dette kommer vi tilbake til senere.

Karianne forteller at ekskursjoner gir en mulighet til å utfordre syn og tanker – man kan se ting på en annen måte enn man ellers gjør. Meningen bak denne påstanden kan også kobles opp mot et av kjerneelementet for faget, nettopp det å kunne ta en annen ett sitt perspektiv. Under kjerneelementet står det at «Faget skal bidra til å utvikle mangfoldskompetanse» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Mangfold er et vidt begrep, som sjeldent lar seg definere. Men det inneholder blant annet et flerkulturelt mangfold (Lund, 2017, s. 12). I ethvert klasserom finner man som oftest et flerkulturelt mangfold. May og Sleeter har, som tidligere nevnt, et begrep som heter liberalt multikulturelt paradigme. Innenfor dette paradigmet «[...] forstås likeverdige utdanning [som] å være betinget av at individer anerkjennes som likeverdige» (Bjordal, 2017, s. 233). Man slipper ikke unna som lærer å håndtere og inkludere mangfoldet i klasserommet, og man må anerkjenne alle individer som likeverdige. Ved å kunne dra på ekskursjoner til trossamfunn, der muligens noen elever i klassen også har tilhørighet til, så kan man utfordre og åpne synet til medelevene. Man kan lære om tradisjoner som elever har, og utvikle en forståelse for dette. Anne Bonnevie Lund sier dette godt:

Skal vi få en skole der mangfold virkelig oppleves som en ressurs både av og for alle, er det ikke nok at skolen klarer å forholde seg til mangfoldet, den må også kunne fremelske ulikhet og legge til rette for dette både på skoleledernivå og innenfor den praksis som utøves av den enkelte lærer (2017, s. 12)

Lund sier med andre ord at man må bringe mangfolds-perspektivet ned på klassenivå, og ikke bare skolenivå. Hver enkelt lærer må derfor gå inn for å ha perspektivet i bakhodet, når en planlegger undervisningstimene sine. Dette er da spesielt en tematikk i KRLE-faget, siden faget legger opp til undervisning om mangfold og kulturer i hver time.

Praktisk tilnærming som et supplement til øvre teoretisk innlæring

Det er en gjennomgående tendens i intervjuet til Emily at hun vektlegger det fysiske ved en ekskursjon. Her kommer hun med et eksempel på når hun selv var på ekskursjon, og hun skulle tegne gjenstander og symboler inne i det religiøse bygget hun var i. På grunn av denne læringsmåten, som læreren hennes tilføyde til ekskursjonen, så husker Emily disse symbolene den dag i dag. Geir Winje poengterer at estetikk rett og slett «[...] er viktig i religioner og livssyn», og at dette bør stå svært sentralt (2009, s. 126). Det som er interessant er at begrepet estetikk har falt bort fra læreplanen i løpet av årene. Det eneste kompetansemålet som kan knyttes spesifikt opp mot estetikk i religioner i LK20, er kompetansemålet fra 1.-4. trinn: «Eleven skal kunne samtale om og presentere estetiske uttrykk fra kristendom og andre religioner og livssyn» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Videre opp i skoleårene finner du kompetansemål der man som lærer må tenke seg til om det kan knyttes opp mot estetikk.

Det er bare et kompetansemål på ungdomsskolen som kan knyttes til estetikk. Det er at eleven skal kunne «utforske og presentere sentrale trekk ved kristendom og andre religions- og livssynstradisjoner og deres utbredelse i dag» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Dette er betydelig lite, men dette gjøres opp ved at det henvises til estetikk under den grunnleggende ferdigheten lesing: «Å kunne lese i KRLE [...] omfatter også å reflektere over og tolke tekster, illustrasjoner, symboler og andre uttrykk». Selv om estetikk har fått en mindre plass i læreplanen, så fins det fortsatt der. Det er også fortsatt lærere, som Emily, som vektlegger estetikk i undervisningen. Dette fordi hun hadde gode erfaringer og et godt læringsutbytte av denne læringsteknikken. Estetikk er også en stor del av det ekskursjoner har å tilby, slik Winje har poengtert tidligere, så det kan derfor diskuteres hvorfor estetikk ikke har fått en like god plass i læreplanen som tidligere.

«Det er også fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv»

Emily knytter også den fysiske og praktiske tilnærmingen opp mot det å kunne ta noen andre sitt perspektiv. Det at når man er ute og lytter og opplever noe selv, så er det lettere å ta et annet en sitt perspektiv – enn når du for eksempel er i klasserommet. Winje er også enig i dette, og mener at estetikk generelt er viktig for elevene sin personlige utvikling (2009, s. 126). Dette fordi man blant annet inviterer til samtale om kunst, og kunsten kan bidra til å videreutvikle evnen til å se og tolke det rundt seg (2009, s. 127).

Emily sier også at man kan utvide horisonten sin litt mer, når man er på ukjente plasser. Dette kan knyttes til filosofen Hans-Georg Gadamer sitt begrep om forståelseshorisonten. Han sammenligner denne horisonten med å bokstavelig talt stå på en klippe og se ut over et landskap. Ved å gjøre dette så skaper man et bestemt utsyn og perspektiv (Harstad & Jølle, 2018, s. 35). Gadamer mener at det kan foregå en horisontsammensmelting, dersom man prøver å utvide denne horisonten, og at dette nettopp er meningen bak hele tolkningsprosessen (Harstad & Jølle, 2018, s. 35). Det er nok også dette Emily mener er meningen bak en ekskursjon, at det skal skje en horisontsammensmelting mellom det ukjente og det kjente. Det at man skal kunne klare å ta noen andre sitt perspektiv. Dette er i tillegg et av de fem kjerneelementene for KRLE-faget, som forklares i senere i drøftingsdelen.

«Det å se en munk kan gi mer enn å lese om en munk»

Informant 2 kommer ofte med et eksempel som innebærer en munk. Dette inntrykket har nok satt et spor i henne. Det å leve som en munk kan ofte være svært vanskelig for oss i den vestlige verden å forstå oss på. Det kan nærmest virke eksotisk. Alt fra klesdrakten – til det å leve i ett fellesskap kun med andre av det samme kjønn. Grunnen til at det kan virke så fjernt, er at vi som regel er vant med norske prester, som oftest lever som alle andre. De har en kone, de går på butikken og leverer barna i barnehagen. Denne eksotiseringen av en religion er svært vanlig, siden det er så ulikt vår kultur. Det er alltid en sjanse for at en ekskursjon kan være en pådriver for eksotisme, siden elevene kan fange opp ting på ekskursjoner til et tempel, som de ellers ikke hadde lagt merke til.

Eksotisme kan være positivt i den forstand at ulike sider ved en religion kan vekke interesse hos elevene, og deretter føre til læring. Men hvis noe blir for eksotisk for elevene, kan de

distansere seg veldig til religionen (Eidhamar, 2009, s. 109). Det kan deretter blir en enda lengre vei inn til forståelse. Derfor er det lurt å prøve å bekjempe denne eksotiseringen. Læreren kan gjøre dette blant annet ved å legge vekt på det som er sentralt, og ha en respektfull holdning til det eksotiske (Eidhamar, 2009, s. 110). Dette påpeker også forfatter og professor Tove Nicolaisen, og sier at det er essensielt å ha «[...] bevissthet og kunnskap om kontekst» for at ekskursjonen skal kunne føre til læring – og ikke kun eksotisering (2021, s. 120).

Karianne forteller om levd religion, da hun får spørsmål om hva elevene kan lære på besøk til ulike trossamfunn: *«For eksempel hvis elevene møter en prest som er sterkt troende, så kan det gi et innblikk i hvordan noen religiøse kan leve. Men det er viktig å ha et fokus på at hvordan en troendes liv er ikke trenger å gjelde for alle.»* Her understreker også Karianne at man kan få et innblikk i hvordan noen religiøse kan leve – ikke alle. Her gir hun en viktig innsikt i hvordan man skal håndtere en ekskursjon som lærer.

«Det å besøke det hellige bygget kan være interessant»

Slik som Emily påpekte tidligere, så vektlegger også Karianne det å kunne se det estetiske i virkeligheten. Her sier Karianne at hun mener det å besøke det hellige bygget kan være interessant. Som lærer kan man legge til rette for å utforske den materielle dimensjonen av en religion fra et klasserom, men det å se utsmykningen på en moské eller en synagoge i virkeligheten kan skape mer engasjement hos elevene. Religionsdidaktiker Geir Winje er, som tidligere nevnt, svært positiv til å arbeide med estetikk i KRLE-undervisningen. Han forklarer derimot at det fins en del utfordringer og problemer når det kommer til arbeid med dette. Dette blant annet at det kan virke fjernt for elevene, når de blir introdusert til kunst fra en religion de ikke tilhører, men at man også må tenke gjennom hvordan man introduserer kunst fra religioner som noen elever selv er tilhenger av (2009, s. 134). Winje sier også at det beste å gjøre, dersom man skal ta i bruk «[...] arkitektur som en kunnskapskilde i RLE, [er å] helst besøke de bygningene en skal lære av» (2009, s. 137). Her er både Winje, Emily og Karianne inne på det samme, at man bør erstatte den stillesittende undervisningen med å dra ut og utforske.

Erfaring fra ulike kulturer

Det kommer godt frem i intervjuet til Karianne, at hun stiller seg positiv til ekskursjoner som undervisningsmåte. En ting hun synes er positivt ved det, er at: «*Elevene kan også få et innblikk i kulturen til religionen, og det er alltid kjekt å ha erfaring om ulike kulturer*». Da er vi inne på mangfolds-temaet igjen, det at det er viktig å ha kunnskap om det mangfoldet vi har. Dette er et likhetstrekk med intervjuet til Karianne, der hun forteller om at ekskursjoner gir muligheten til å utvide horisonten. Det er også i likhet med kjerneelementet i KRLE-faget, som handler om å kunne ta noen andre sitt perspektiv. Under kjerneelementet står det at «Faget skal gi elevene mulighet til å utvikle egne synspunkter og holdninger i møte med andre gjennom innenfra- og utenfra-perspektiver og gjennom dialog og refleksjon over likheter og forskjeller» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Det å høre om en religion fra et innenfra-perspektiv, er også noe som Karianne forteller om i sitt intervju.

Fordeler ved ekskursjon – sammenfattende konklusjon

I de tidligere avsnittene har det vært en gjennomgang om hvorfor de ulike informantene er positive til ekskursjoner, og i tillegg hva de synes er positivt ved denne undervisningsmetoden. Det som kom frem i intervjuene, og den senere drøftingen av intervjuene, var at læreren Emily spesielt er opptatt av den fysiske delen som ekskursjoner tilbyr. Det at ekskursjoner kan skape en opplevelse for elevene gjennom nye lukter og andre sanseinntrykk. Hun mener at den fysiske tilstedeværelsen har en stor verdi, og at ekskursjoner er «[...] et supplement til øvre teoretisk innlæring». Det fysiske elementet som ekskursjoner tilbyr, er også noe lærerstudenten Karianne er inne på. Hun vektlegger det å kunne se det fysiske i virkeligheten, og at det er viktig å bevege seg ut av klasserommet for å kunne få hele helheten. Begge informantene er også inne på det samme når det gjelder det å kunne ta noen andre sitt perspektiv, og ved dette utvide horisonten sin.

Utfordringer ved ekskursjoner

Huske å innhente samtykke

Emily forklarer også noen av ulempene ved gjennomføring av en ekskursjon i det ene spørsmålet. Ulempene faller på to ting for henne, der det ene er at hun må huske å innhente

samtykke fra foreldre. Emily nevner ikke forkynnelse direkte, men hun henviser til dette når hun nevner at man må huske å innhente et samtykke dersom man skal på en julegudstjeneste. Dette fordi en gudstjeneste er en forsamling der presten snakker til de andre kristne om kristendommen. Det er ikke slik at presten forteller, som på en vanlig ekskursjon, men preker. Hun nevner også at man må ta noen forhåndsregler, som å gå gjennom normer og regler på den plassen man kommer til. Dette både til elever og foreldre. Dette bør man gjøre i undervisningstimen før ekskursjonen, noe som kan bli en lærerik økt om religionen i seg selv. Det kan også være at disse normene og reglene, som Emily påpeker at man må gå gjennom, setter seg hos elevene når de må ta hensyn til disse over lengre tid.

Den andre ulempen ved ekskursjoner mener Emily er alt det praktiske rundt den. Det å ordne med transport, tidsplan, kostnader og diverse. Dette er nok en av de største grunnene til at flere lærere ikke tar med seg elevene på ekskursjoner. Denne siden ved ekskursjoner, som tidligere nevnt, poengterer også Moen. Det at engasjerende og varierte arbeidsmåter ofte kan kreve en del av tiden din, i tillegg til at det også krever en del kompetanse og engasjement hos læreren (Moen, 2014, s. 205).

«Kan være ubehagelig og forsterke negative holdninger»

Karianne sier at ekskursjoner kan gjelde for alle religioner, og dette ser hun ikke noe problem med. Men hun sier også at en ekskursjon kan forsterke negative holdninger, det kan være forkynnende og det kan være ubehagelig for noen elever. Her var det mange ting å ta tak i, derfor må jeg stille et utfyllende spørsmål om hva som kan være ubehagelig for enkelte elever. Det hun svarer på det er at er en elev, som er sterkt troende selv i en religion, og må inn i gudshuset til en annen religion, kan få ubehagelige følelser. Det som kan virke ubehagelig for eleven er at religionen kan bli fremstilt annerledes på ekskursjonen, enn den religionen eleven selv praktiserer. Eleven kan også rett og slett bli flau over fremstillingen av religionen. Denne siden av ekskursjoner ser også Nicolaisen (2016, s. 237). Men som Nicolaisen også påpeker, så kan ekskursjoner også være «en kilde til stolthet når medelevene opplever deres hellige rom» (2016, s. 237). Det kan oppleves som bekreftende til det de har fortalt medelevene om religionen tidligere, når de viser frem den vakre utsmykningen det hellige rommet har å tilby.

«Det kan virke forkynnende»

Da Karianne får spørsmål om hvilket undervisningsinnhold ekskursjoner ikke kan egne seg for, gir hun et utfyllende svar, som jeg ble nødt til å ta med her: *«Jeg mener at en ekskursjon kan alltid egne seg, men det handler om å tilpasse det. Hvis du for eksempel er i Nidarosdomen, og alle elevene skal lese opp salmer, så egner det seg ikke. Dette fordi det kan bli forkynnende. [...] Du må være varsom som lærer på ekskursjon, og tenker over hvor det kan gå galt. Det er synd hvis det blir en negativ opplevelse for elevene, for da blir ekskursjon ekstremt uheldig.»* Forkynnelse går ut på at noen prøver å overføre sin religion til noen andre, noe som er uheldig i skolesammenheng (jf. Fritaksretten). I Opplæringsloven står det også at *«Undervisninga i faget skal ikkje vere forkynnande»* (Opplæringslova, 1998, §2-4). Jørgensen ser ikke på formuleringen som en avgrensning for hvilket materiale læreren kan gi til elevene, men mer som en føring (Jørgensen, 2017, s. 161-162). Det er nok mye man kan sette spørsmål ved, men det å innføre en slik paragraf i opplæringsloven, er nok det lureste som har blitt gjort for å kunne fortsette med religions- og livssynsfaget i dagens samfunn. Dette fordi man ivaretar hele mangfoldet i klasserommet, når man har dette i bakhodet – slik som Karianne.

Andreassen stiller seg ganske kritisk til ekskursjoner i skolen. Ut fra Jørgensen sine ord, så legger Andreassen *«[...] vekt på fritaksretten i tilknytning til ekskursjon og skolens plikt ved fritak om å gi et tilbud som gir fritatte elever tilsvarende kunnskap [...]»* (Jørgensen, 2017, s. 146). Karianne derimot ser på forkynnelse som et faremoment ved ekskursjoner, men lar ikke faren for forkynnelse sette en stopper for den. Hun ønsker å tenke godt over hvor det kan gå galt, før hun drar på en ekskursjon. Dette er i likhet med Eidhamar, som unngår de gangene det er størst sjanse for at det oppstår fritaksproblem. Dette kan være gudstjenester, møte eller ritualer (Jørgensen, 2017, s. 146). Her stiller også den andre informanten seg i noenlunde samme posisjon, der hun vektlegger innhenting av samtykke før en religiøs samling.

Kommer veldig an på læreren

Lærerstudenten Karianne er svært positiv til ekskursjoner gjennom hele intervjuet, så jeg må spørre til slutt om hun har hatt noen uheldige opplevelser med ekskursjoner. Her svarer hun at hun *«[...] husker at det var noen kjedelige besøk, fordi det kommer veldig an på læreren. Det kan være ekstremt kjedelig og lite givende, hvis du legger opp en ekskursjon som en undervisningstime som du kunne ha hatt i klasserommet. Hvis du skal få noe ekstra ut av det*

så må det være annerledes. Noe som du ikke kan oppleve et annet sted.» Dette er også det samme som Eidhamar poengterte, det at ekskursjoner skal gi kunnskap som ikke bøkene kan gi (Jørgensen, 2017, s. 146). Man må som lærer legge ned en innsats i det, dersom man skal foreta en ekskursjon med klassen sin. Man må også tilpasse opplegget slik at det er givende for elevgruppa, og ikke oppfattes som kjedelig – slik Karianne sin opplevelse noen ganger var. Dersom man har en urolig klasse, må man for eksempel ikke ha så mye stillesittende arbeid, men heller vektlegge det å gå rundt og oppleve nye steder i det religiøse bygget. Det er ikke alltid det passer seg at en representant fra en religion står lenge og snakker fra sin trosposisjon – selv om dette kan virke interessant i små mengder for de fleste.

Utfordringer ved ekskursjon – sammenfattende konklusjon

Begge informantene gir uttrykk for at forkynnelse kan være et mulig utfall ved gjennomføring av ekskursjoner. Karianne har spesielt en kritisk tanke i bakhodet i forhold til forkynnesaspektet, siden ekskursjonen derfor kan bli en uheldig opplevelse for eleven. Hun ønsker å være varsom, men samtidig benytte seg av engasjerende undervisningsmetoder som ekskursjoner. Dette ser hun selv at hun kan kontrollere til en viss grad, gjennom å reflektere over hvor det kan gå galt. Emily nevner at man må huske å vise respekt, og huske å innhente samtykke fra foreldre hvis elevene skal delta på en religiøs samling. Selv om hun henter til forkynnelse, nevner hun ikke dette eksplisitt. Emily mener derimot at den største ulempen ved ekskursjoner, er alt det praktiske rundt det. Dette er nok også et av de største hindrene for de fleste lærere.

Sammenligning av intervju

En annen forskjell er at Karianne bruker flere fagbegrep enn det Emily gjør. Dette kan være fordi hun er lærerstudent, og har dette så ferskt i minnet. Hun bruker nyere begreper som «levd religion», «varsom» og «innenfraperspektiv». På den andre siden så klarer også Emily å koble ekskursjoner opp mot læreplanen, nærmere sagt kjerneelementene. Da Emily blir spurt om hvilket undervisningsinnhold ekskursjoner kan egne seg som undervisningsmetode, svarer hun: *«Jeg synes det først og fremst passer godt i forhold til kjerneelementene. Det som handler om kjennskap til ulike religioner og livssyn. Man kan også knytte ekskursjon til ett eller flere andre kjerneelementer»*. Her henviser hun nok først og fremst til kjerneelementet som heter *Kjennskap til religioner og livssyn*, der hensikten er at «Elevene skal bli kjent med

mangfoldet av religioner og livssyn, og med de ulike tradisjonenes indre mangfold» (Utdanningsdirektoratet, 2020).

Emily sier også at det kan passe til flere andre kjerneelementer, og fra mitt standpunkt kan det nok passe til de fire andre også. Dette er det å utforske religioner og livssyn med ulike metoder, utforske eksistensielle spørsmål og svar, det å kunne ta andres perspektiv og reflektere over etiske spørsmål (Utdanningsdirektoratet, 2020). Alle disse fem kan man dekke ved en ekskursjon, siden en ekskursjon kan gjennomføres til utallige religiøse og livssynsamfunn. Her viser også Emily at hun har jobbet mye med læreplanen for KRLE-faget – og tar denne seriøst – siden hun så lett kan koble kjerneelementene opp mot ekskursjoner. Man kan trygt komme med en konklusjon på at Emily er positiv til ekskursjoner i faget. Hun har, i motsetning til Karianne, studert læreplanen nøyere og jobbet strukturert med denne. Selv om Karianne har studert KRLE-faget i flere år, så hadde hun ikke dette i tankene. Dette viser at man aldri blir helt ferdigutdannet, og at man som oftest lærer ting ved å gjøre det i praksis.

Konklusjon

Intervjuene belyser sterke og svake sider ved å ta i bruk ekskursjoner som undervisningsmetode i faget. Jeg må som tidligere nevnt ta forbehold om at dette kun er to informanter, men begge informantene uttrykker positivitet overfor å ta i bruk denne metoden i undervisningen. Det kommer frem at de selv har fått et godt læringsutbytte av ekskursjoner i sin barndom, mens de samtidig reflekterer over at de som lærere må være bevisst hva de gjør til enhver tid, og være forberedt på de ulike situasjonene som kan oppstå. Det kommer også frem i analysen av intervjuene at selve utfordringen ved ekskursjoner er å bevare religionsfriheten til elevene, ved at de ikke skal bli utsatt for forkynnelse. Dette mener Emily at kan gjøres ved å være veldig forsiktig dersom de skal i en religiøs forsamling. Karianne tilføyer at man ikke bør delta i en religiøs samling der elevene må lese opp salmer og lignende. Man bør derfor bevare religionsfriheten ved å balansere varsomhet og engasjement, og ta hensyn til foreldrenes- og barnas tro ved å innhente samtykke. Det er også viktig at læreren har i bakhodet at ekskursjoner kan føre til eksotisering, og ut fra dette presentere en religion på en respektabel måte. Dette fordi eksotisering ikke alltid viser frem det som er essensielt og definerbart ved en religion. Læreren har ikke minst mye makt ved

gjennomførelsen av en ekskursjon, siden det er hun som velger hvor den skal foregå (Jørgensen, 2017, s. 151). Denne makten må derfor brukes med omhu.

De positive sidene ved en ekskursjon mener Karianne først og fremst er at man får observert en religion ut fra en troende sine øyne. Dette kan føre til et større engasjement, og en mer lærerik opplevelse – enn hvis en lærer skulle fortalt det samme. Gjennom å få dette troverdige innenfra-perspektivet, så mener Karianne at man får et innblikk i en annen kultur, som igjen fører til større innsikt i andres levemåter. Emily sier at det er en variert og praktisk tilnærming, noe hun også mener bidrar til å skape nye tanker og fascinasjon om andres kulturer – og ikke minst utvide barnas livsverden. Det er i tillegg en stor satsing fra politisk hold om å håndtere og respektere mangfold i skolen, noe det er sannsynlig at ekskursjoner kan være en bidragsyter til (Lund, 2017, s. 12). Min konklusjon er derfor at man bør ta i bruk ekskursjoner som undervisningsmetode, for å kunne skape en variert og lærerik undervisning for elevene. Men for å kunne gjennomføre ekskursjoner, bør man ha planlagt ekskursjonen nøye. En av måtene man kan gjøre dette på er å besøke trossamfunnet før man tar med klassen sin dit. Slik kan man forsøke å forutse alt det praktiske ved opplegget som kan gå galt. Ved å besøke trossamfunnet først, får man også et inntrykk om man skal stå for ekskursjonen selv – eller om en representant fra tros- eller livssynssamfunnet kan gjøre dette. Gjennom å gjøre ta disse enkle grepene, så kan man kontrollere det som kan kontrolleres.

Referanseliste

- Andreassen, B-O. (2016). *Religionsdidaktikk: En innføring* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Bjordal, I. (2017). Kompetanse for mangfold – hva betyr det? I A. B. Lund (Red.) *Mangfold gjennom anerkjennelse og inkludering i skolen* (s. 229-243). Gyldendal.
- Domaas, O. E. (2014). «Jeg tror på Gud og Jesus, men ikke på Eva og Adam!». I K. Fuglseth (Red.). *RLE i klemme: Ein studie av det erfarte RLE-faget* (s. 135-152). Bergen: Fagbokforlaget.
- Eidhamar, L. G. (2009). Formidling av holdninger i religions- og livssynsundervisningen. I H. K. Sødal (Red.). *Religions- og livssynsdidaktikk: En innføring* (4. utg., s. 105-112). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Harstad, O. & Jølle, L. (2018). Om tolkning i norskfagets litteraturarbeid – fire innfallsvinkler til «Ringene» av Knut Hamsun. I A. S. Larsen, B. Wicklund & I. Sørensen (Red.) *Norsk 5-10: Litteraturboka* (s. 32-44). Universitetsforlaget.
- Hodne, H. (2009). RLE – mål og utfordringer. I H. K. Sødal (Red.) *Religions- og livssynsdidaktikk: En innføring* (4. utg., s. 77-92). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jørgensen, C. S. (2017). Bør ekskursjoner være del av religions- og livssynsundervisningen? I M. von der L. & S. Undheim (Red.) *Religion i skolen: Didaktiske perspektiver på religions- og livssynsfaget* (s. 144-164). Universitetsforlaget.
- Lund, A. B. (2017). Mangfold gjennom anerkjennelse og inkluderende praksis. I A. B. Lund (Red.) *Mangfold gjennom anerkjennelse og inkludering i skolen* (s. 11-27). Gyldendal.
- Moen, K. (2014). Engasjement og varsomhet. I K. Fuglseth (Red.). *RLE i klemme: Ein studie av det erfarte RLE-faget* (s. 287-307). Bergen: Fagbokforlaget.
- Nicolaisen, T. (2016). *Ekskursjoner som metode i religions- og livssynsundervisning. Prismet*

debatt. Hentet fra <https://journals.uio.no/prismet/article/view/4499/3953>

Nicolaisen, T. (2021). *Religionenes kunst i klasserom og hellige rom. Teoretiske perspektiver.*

Prismet 72(2). Hentet fra <https://journals.uio.no/prismet/article/view/8882/7561>

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-

07-17-61). Hentet fra [https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1)

[61#KAPITTEL_1](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1)

Sødal, H. K. (2009). Religions – og livssynsdidaktikk. I H. K. Sødal (Red.). *Religions- og*

livssynsdidaktikk: En innføring (4. utg., s. 11-26). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Sødal, H. K. & Eidhamar, L. G. (2009). Den gode religions- og livssynslæreren. I H. K. Sødal

(Red.). *Religions- og livssynsdidaktikk: En innføring* (4. utg., s. 27- 44). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Gyldendal.

Utdanningsdirektoratet (2020). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE)*

(RLE01-03). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/rle01-03>

Winje, G. (2009). Arbeidsmåter i religions- og livssynsundervisningen. I H. K. Sødal

(Red.). *Religions- og livssynsdidaktikk: En innføring* (4. utg., s. 113-176). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Vedlegg

Intervjuguide

Informasjon til informantene om hva intervjuet skal brukes til:

Svarene fra dette intervjuet skal brukes i en såkalt FOU-oppgave, som er en forskningsoppgave om en valgfri problemstilling. Jeg skriver FOU-oppgave i KRLE om ekskursjon som undervisningsmetode. Det blir en anonymisering av svarene du gir, for å ivareta ditt personvern.

Spørsmål 1: Ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursjon? Hvorfor/hvorfor ikke?

Spørsmål 2: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? Hvorfor/hvorfor ikke?

Spørsmål 3: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn?

Spørsmål 4: Hva mener du er fordelene og ulempene med ekskursjon i KRLE-faget?

Spørsmål 5: Har du selv fått utbytte av ekskursjoner? Hvorfor/hvorfor ikke?

Intervju: Informant 1

Det første intervjuobjektet mitt var en lærer på 8. trinn. Vi kaller denne læreren for Emily, for å bevare anonymiteten. Jeg noterte ned mens hun snakket. Etter intervjuet leste Emily over og bekreftet svarene.

Spørsmål 1: Ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursjon? Hvorfor/hvorfor ikke?

Svar av Emily: Jeg ville ha tatt med klassen på ekskursjon, helt uavhengig av hvilken klasse jeg har.

Utfyllende spørsmål: Hvorfor det?

Svar av Emily: Dette fordi jeg synes det er viktig å oppleve en religion fysisk. Det å oppleve noe fysisk (ta på noe, synsinntrykk, lukter), og ha en praktisk tilnærming til det vi går gjennom, har jeg veldig tro på. Det å skape minner og opplevelser er et supplement til øvre teoretisk innlæring. Jo flere sanseinntrykk ved innlæring jo bedre. Jeg klarer ikke å huske en klasse jeg har hatt, som ikke har hatt et utbytte av ekskursjoner.

Spørsmål 2: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? Hvorfor/hvorfor ikke?

Svar av Emily: Jeg synes det først og fremst passer godt i forhold til kjerneelementene. Det som handler om kjennskap til ulike religioner og livssyn. Man kan også knytte ekskursjon til ett eller flere andre kjerneelementer. Det kan også skape mer bredde når du er ute og er fysisk aktiv. Det er lettere å ta andres perspektiv når du er der og lytter på og opplever det selv. Møter du for eksempel en rabbiner eller en prest, så får du mer kjennskap til andre folks bilde på verden. Jeg mener at man kunne tatt med klassen til alle typer gudshus. Hvis jeg tar med elevene til en gudstjeneste, for eksempel en julegudstjeneste, så må man være mer forsiktig. Dette fordi man må huske å innhente samtykke til at elevene skal være med på en religiøs samling. Man må også ta noen forhåndsregler, som for eksempel gå gjennom normer og regler på den plassen du kommer til – med både elever og foreldre. Respekt står her veldig høyt – hvordan man skal vise respekt. Jeg må også være forberedt og bevisst hva jeg gjør til enhver tid.

Spørsmål 3: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn?

Svar av Emily: Man får en variert tilnærming til den innlæringen, og en forståelse og bedre kunnskap til det livssynet man besøker. Jeg har veldig tro på variasjon i undervisningen. Tror når man omgir seg med nye lyder og lukter, er noe som er med på å forsterke inntrykket og setter seg som minnerik lærdom. Pilegrimsvandring kan jo være en type ekskursjon, men jeg mener man må forberede seg mye mer til denne type ekskursjon. Dette i forhold til at man sikkert må holde denne type ekskursjon alene.

Spørsmål 4: Hva mener du er fordelene og ulempene med ekskursjon i KRLE-faget?

Svar av Emily: Ulempene mener jeg er det praktiske. Det å ordne med transport, hvem skal betale, man må sette av tid og det må planlegges i forhold til andre skoletimer. Men selve ekskursjonen ser jeg ingen utfordringer med. Mener det går fint å ha med alle type elever så lenge du forbereder elevene godt, og ha med lærere og støtte som har en god relasjon til elevene, og kan være et godt forbilde til dem. Dersom noen elever har med seg mobil, kan de legge ut bilder uten tillatelse – noe man må prøve å unngå. Fordelene har vi gått gjennom litt tidligere, men det er jo blant annet det å oppleve nye ting som er med på å skape nye tanker. Det er også fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv. Man utvider også horisonten litt mer når vi er på ukjente plasser.

Spørsmål 5: Har du selv fått utbytte av ekskursjoner? Hvorfor/hvorfor ikke?

Svar av Emily: Jeg husker selv tre ekskursionser jeg har hatt, og hadde kun gode erfaringer med dem. Den første var på ungdomsskolen. Da besøkte vi en gammel trekirke, der vi skulle tegne det som var inne i kirken. Jeg husker på grunn av dette hvordan disse symbolene ser ut den dag i dag. Den andre ekskursionen vi var på var på videregående. Det var et hinduistisk tempel i Trondheim, og der var det veldig mye inntrykk. Noe som kom godt ut for min del, for da husker jeg fremdeles hvordan det så ut inni. Den tredje var en Gospel kirke i Chicago, i regi av lærerskolen. Det var en helt annen kirke enn det jeg har sett i Norge, og det var veldig stilig.

Intervju: Informant 2

Det andre intervjuobjektet mitt var en lærerstudent på tredje året. Vi kaller hun Karianne, for å bevare anonymiteten hennes. Jeg gjorde det samme som jeg gjorde til Emily, og noterte ned mens hun snakket. Etterpå bekreftet hun disse svarene.

Spørsmål 1: Ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursion? Hvorfor/hvorfor ikke? (Her tok vi utgangspunkt i siste praksisklassen, siden det er en lærerstudent)

Svar av Karianne: Ja, jeg kunne ha gjort det.

Utfyllende spørsmål: Hvorfor det?

Svar av Karianne: Dette fordi jeg synes det hadde vært en fin mulighet til å lære noe du ellers ikke ville ha lært i et klasserom. Du møter religionen på en annen måte enn det læreboken eller en PowerPoint gjør. Det kreves da en viss kompetanse av meg, for å kunne by på noe jeg ikke kunne ha gjort i et klasserom. Ekskursjon gir mange muligheter. Dette blant annet mulighet til å utfordre syn og tanker – det å se ting på en annen måte enn du ellers gjør.

Spørsmål 2: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursion egne seg som undervisningsmetode? Hvorfor/hvorfor ikke?

Svar av Karianne: Jeg mener at ekskursion kan gjelde for alle religioner. Dette fordi å besøke det hellige bygget kan være interessant. Det å ha noe mer konkret å knytte alt stoffet til.

Kanskje det at du ser en munk eller hilser på en munk kan gi mye mer enn det å lese en bok om en munk.

Utfyllende spørsmål: Er det noen ganger du tenker at det ikke egner seg med ekskursionser?

Svar av Karianne: Jeg mener at en ekskursion kan alltid egne seg, men det handler om å tilpasse det. Hvis du for eksempel er i Nidarosdomen, og alle elevene skal lese opp salmer, så

egner det seg ikke. Dette fordi det kan bli forkynnende. Samme i et møte med en munk. Da må du være bevisst over at det kan oppleves som forkynnende. Du må være varsom som lærer på ekskursjon, og tenker over hvor det kan gå galt. Det er synd hvis det blir en negativ opplevelse for elevene, for da blir ekskursjon ekstremt uheldig.

Spørsmål 3: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn?

Svar av Karianne: Elevene kan lære om levde religion, hvis du møter en troende. For eksempel hvis elevene møter en prest som er sterkt troende, så kan det gi et innblikk i hvordan noen religiøse kan leve. Men det er viktig å ha et fokus på at hvordan en troendes liv er ikke trenger å gjelde for alle. Elevene kan også få et innblikk i kulturen til religionen, og det er alltid kjekt å ha erfaring om ulike kulturer. Du får også et innenfraperspektiv på religioner på en ekskursjon. Dette kan være både bra og dårlig – noe som igjen avhenger av hvordan læreren underviser i forkant. Det er viktig å legge vekt på at dette er for eksempel en munk av mange – og ikke en sannhet for alle.

Spørsmål 4: Hva mener du er fordelene og ulempene med ekskursjon i KRLE-faget?

Svar av Karianne: Jeg har vært inne på flere fordeler allerede, så sier jeg noen av ulempene istedenfor. Jeg mener det kan forsterke negative holdninger, det kan være forkynnende og det kan være ubehagelig for noen elever.

Utfyllende spørsmål: Hva er det som kan være ubehagelig?

Svar av Karianne: Det som kan være ubehagelig, er en elev er sterkt troende selv i en religion, og må inn i gudshuset til en annen religion. En ekskursjon krever en del kompetanse fra læreren, noe som jeg har vært inne på før. Du må ha en ganske god plan.

Spørsmål 5: Har du selv fått utbytte av ekskursjoner? Hvorfor/hvorfor ikke?

Svar Karianne: Ja, jeg har det. Jeg husker at på videregående, så var vi i et buddhistisk tempel og ble tatt imot av en munk, som fortalte om ulike statuer og ting som var rundt. Det var veldig konkret, siden du satt å så på det de snakket om. Det er jo en opplevelse i seg selv.

Utfyllende spørsmål: Er det noen ganger der du ikke har hatt utbytte av ekskursjoner?

Svar av Karianne: Ja. Jeg husker at det var noen kjedelige besøk, fordi det kommer veldig an på læreren. Det kan være ekstremt kjedelig og lite givende, hvis du legger opp en ekskursjon som en undervisningstime som du kunne ha hatt i klasserommet. Hvis du skal få noe ekstra ut av det så må det være annerledes. Noe som du ikke kan oppleve et annet sted.

Koding: Informant 1

Induktiv Empirinær Koding	Informant 1
<i>Helt uavhengig av hvilken klasse jeg har</i>	I: Ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursjon? E: Jeg ville ha tatt med klassen på ekskursjon, helt uavhengig av hvilken klasse jeg har.
<i>Et supplement til teoretisk innlæring</i>	I: Hvorfor ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursjon? E: Det å oppleve noe fysisk, og ha en praktisk tilnærming til det vi går gjennom, har jeg veldig tro på. Det å skape minner og opplevelser er et supplement til øvre teoretisk innlæring.
<i>Kjerneelementene</i>	I: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? E: Jeg synes det først og fremst passer godt i forhold til kjerneelementene.
<i>Huske å innhente samtykke</i>	I: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? Hvorfor ikke? E: Hvis jeg tar med elevene til en gudstjeneste, for eksempel en julegudstjeneste, så må man være mer forsiktig. Dette fordi man må huske å innhente samtykke til at elevene skal være med på en religiøs samling.
<i>Vise respekt</i>	I: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? E: Man må også ta noen forhåndsregler, som for eksempel gå gjennom normer og regler på den plassen du kommer til – med både elever og foreldre. Respekt står her veldig høyt – hvordan man skal vise respekt.
<i>Variert tilnærming</i>	I: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn? E: Man får en variert tilnærming til den innlæringen, og en forståelse og bedre kunnskap til det livssynet man besøker. Jeg har veldig tro på variasjon i undervisningen.
<i>Ulempene er det praktiske</i>	I: Hva mener du er ulempene med ekskursjon i KRLE-faget? E: Ulempene mener jeg er det praktiske. Det å ordne med transport, hvem skal betale, man må sette av tid og det må planlegges i forhold til andre skoletimer.

<i>Det er fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv</i>	I: Hva mener du er fordelene med ekskursjon i KRLE-faget? E: Fordelene har vi gått gjennom litt tidligere, men det er jo blant annet det å oppleve nye ting som er med på å skape nye tanker . Det er også fascinerende å møte folk som er annerledes enn seg selv. Man utvider også horisonten litt mer når vi er på ukjente plasser .
<i>Vi tegnet symboler som jeg fortsatt husker</i>	I: Har du selv fått utbytte av ekskursjoner? E: Jeg husker selv tre ekskursjoner jeg har hatt, og hadde kun gode erfaringer med dem. Den første var på ungdomsskolen. Da besøkte vi en gammel trekirke, der vi skulle tegne det som var inne i kirken. Jeg husker på grunn av dette hvordan disse symbolene ser ut den dag i dag.

Koding: Informant 2

Induktiv Empirinær Koding	Informant 2
<i>Du møter religionen på en annen måte enn det læreboka eller PowerPoint gjør</i>	I: Ville du ha tatt med den klassen du har nå på ekskursjon? Hvorfor/hvorfor ikke? K: Ja, jeg kunne ha gjort det. I: Hvorfor det? K: Dette fordi jeg synes det hadde vært en fin mulighet til å lære noe du ellers ikke ville ha lært i et klasserom. Du møter religionen på en annen måte enn det læreboka eller en PowerPoint gjør.
<i>Ha noe mer konkret å knytte alt stoffet til</i>	I: For hvilket undervisningsinnhold kan ekskursjon egne seg som undervisningsmetode? Hvorfor? K: Jeg mener at ekskursjon kan gjelde for alle religioner . Dette fordi å besøke det hellige bygget kan være interessant. Det å ha noe mer konkret å knytte alt stoffet til . Kanskje det at du ser en munk eller hilser på en munk kan gi mye mer enn det å lese en bok om en munk .
<i>Kan bli forkynnende</i>	I: Er det noen ganger du tenker at det ikke egner seg med ekskursjoner? K: Hvis du for eksempel er i Nidarosdomen, og alle elevene skal lese opp salmer , så egner det seg ikke . Dette fordi det kan bli forkynnende .

<p><i>Innblikk i hvordan noen religiøse kan leve</i></p>	<p>I: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn? K: Elevene kan lære om levd religion, hvis du møter en troende. For eksempel hvis elevene møter en prest som er sterkt troende, så kan det gi et innblikk i hvordan noen religiøse kan leve. Men det er viktig å ha et fokus på at hvordan en troendes liv er ikke trenger å gjelde for alle.</p>
<p><i>Kjekt å ha erfaring fra ulike kulturer</i></p>	<p>I: Hva mener du elever kan lære på besøk til for eksempel ulike trossamfunn? K: Elevene kan også få et innblikk i kulturen til religionen, og det er alltid kjekt å ha erfaring om ulike kulturer.</p>
<p><i>Kan være ubehagelig og forsterke negative holdninger</i></p>	<p>I: Hva mener du er ulempene med ekskursjon i KRLE-faget? K: Jeg mener det kan forsterke negative holdninger, det kan være forkynnende og det kan være ubehagelig for noen elever. I: Hva er det som kan være ubehagelig? K: Det som kan være ubehagelig, er en elev som er sterkt troende selv i en religion, og må inn i gudshuset til en annen religion.</p>
<p><i>En opplevelse i seg selv</i></p>	<p>I: Har du selv fått utbytte av ekskursjoner? K: Ja, jeg har det. Jeg husker at på videregående, så var vi i et buddhistisk tempel og ble tatt imot av en munk, som fortalte om ulike statuer og ting som var rundt. Det var veldig konkret, siden du satt å så på det de snakket om. Det er jo en opplevelse i seg selv.</p>
<p><i>Kan være ekstremt kjedelig og lite givende</i></p>	<p>I: Er det noen ganger der du ikke har hatt utbytte av ekskursjoner? K: Ja. Jeg husker at det var noen kjedelige besøk, fordi det kommer veldig an på læreren. Det kan være ekstremt kjedelig og lite givende, hvis du legger opp en ekskursjon som en undervisningstime som du kunne ha hatt i klasserommet.</p>